

КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Климанська Л.Д., Малачівська М.П.

*кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник
кафедри соціології та соціальної роботи,
аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи
НУ «Львівська політехніка»*

Робота посвячена дослідженню процесу конструювання соціальних проблем в політичному дискурсі. Наше суспільство насичено різноманітними соціальними проблемами, тому визначення соціальної проблеми дуже важливо. В більшій степені саме від правильного визначення соціальної проблеми залежить вибір стратегії суспільства в цілому стосовно соціальних умов, трактованих як соціальні проблеми.

This paper is devoted to the process of constructing of social problems in the politic discourse. Our society is saturated with various social problems. The definition of social problems is very important. Mainly just from the right definition of social problems depends the choice of strategy of society on social conditions, treated as social problems.

Робота присвячена дослідженню процесу конструювання соціальних проблем у політичному дискурсі. Наше суспільство насичене різноманітними соціальними проблемами, тому визначення соціальної проблеми є дуже важливим. У великій мірі саме від правильного визначення соціальної проблеми залежить вибір стратегії суспільства в цілому стосовно соціальних умов, трактованих як соціальні проблеми.

Ключові слова: соціальна проблема, політичний дискурс, соціальне конструювання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок її із важливими науковими чи практичними завданнями. В загальному вигляді стаття присвячена процесу конструювання соціальних проблем у просторі публічної політики. Проблема напряму пов'язана з науковим завданням дослідження та аналізу соціальних проблем суспільства у курсах соціальної політики і з практичними процедурами профілактики, упередження проблемних ситуацій через використання комунікативних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Соціальні проблеми існували завжди, вони не є породженням лише сучасного суспільства. У різні часи існували різні проблеми, а, основне, різні підходи до розуміння цих проблем. ХХ ст. стало часом переосмислення предметної області соціології. Наука, яка була створена для вирішення суспільних проблем, породжує все нові та нові підходи, в яких з'являються інші, ніж у минулому бачення світу. Так, на противагу об'єктивістській традиції у соціології (аналіз соціальної проблеми як вияву соціальної патології (С. Сміт, Ч. Ломброзо [7, с.102-103]), аналіз соціальної проблеми як вияву соціальної дезорганізації (У. Томас, Ф. Знанецький [5, с.134-138], Е. Дюркгейм, Г. Маккей, Р. Парк, Є. Берджесс [7, с.104-105]), функціоналістський підхід (Р.Мертон, Р. Нісбет [7, с.107-108]), марксистський підхід), яка вважає соціальні проблеми відбитками об'єктивних умов, виник конструкціоністський підхід до соціальних проблем (Дж. Бест [2], М. Спектор, Дж. Кітсус [4]), який трактує соціальні проблеми як процес реагування на соціальні умови.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Отже, існує певна невизначеність у тому, чому та чи інша проблема набуває статусу соціальної, хто саме і в який спосіб перетворює складні соціальні обставини на соціальну проблему, за допомогою яких дискурсивних стратегій це відбувається. Тому наша стаття присвячена аналізу видів конструювання соціальної проблеми у політичному дискурсі, що допомагає стати складним соціальним обставинам власне соціальною проблемою.

Метою цієї статті є аналіз видів конструювання соціальної проблеми у політичному дискурсі передвиборчої кампанії

Виклад основного матеріалу дослідження.

Об'єктивістські підходи не є оптимальними для аналізу соціальних проблем. Теорії, які вважають соціальні проблеми відбитками об'єктивних умов, не можуть пояснити, чому одні умови визначаються як проблеми, привертаючи до себе суспільну увагу, тоді як інші, однаково

небезпечні, залишаються без подібного визначення. Чому, наприклад, питання мови в нашій державі користується більшою увагою громадськості, ніж проблема соціального сирітства? Хоча наявну соціальну проблему можна обґрунтувати за допомогою об'єктивних стандартів і пояснити чому вона є загрозливою для суспільства обставиною (сексизм та расизм блокує соціальний потенціал людей, провокує конфлікт, є загрозою для суспільства в цілому), але наявність об'єктивних стандартів та загроз ще не свідчить про визнання певних соціальних умов як соціальної проблеми (в різні часи і в різних місцях расова та гендерна дискримінації вважалися і трактувалися як нормальні і природні явища). Будь-яка об'єктивна дефініція, яка намагається покрити широкий спектр тем, є невизначеною й трактує соціальні проблеми лише в найширших термінах як такі, що, наприклад, загрожують „добробуту” суспільства.

Конструкціоністський підхід, в основному, концентрується на механізмах позначення складних соціальних обставин проблемними. *Соціальна проблема* визначається як динамічна соціальна конструкція, яка виникає в результаті реагування на соціальні умови [8, р.16]. "Соціальна проблема існує перш за все так, як вона визначається й сприймається в суспільстві" [9, р. 300].

На нашу думку, конструкціоністський підхід є оптимальним для аналізу соціальних проблем, оскільки дає змогу охопити весь спектр існуючих соціальних проблем і зрозуміти, що таке соціальна проблема, якою є її природа. Таке розуміння соціальних проблем є важливим для формування органами влади ефективної соціальної політики, адже переорієнтовує вирішення соціальних проблем зі статистичного аспекту на динамічний розвиток. Прикладами такого динамічного суб'єктивістського підходу у вивченні соціальних проблем є роботи Г. Беккера, К. Кейсі, В. Валлера, Р. Фуллера, Р. Маєрса, Дж. Беста, М. Спектора, Дж. Кітсуса. Серед російських дослідників – Г. Еремичева, Ю. Симпура, П. Мейлахс, И. Ясавеев, М. Астоянц та ін. Незважаючи на те, що пізнання феномену соціальної проблеми має великі традиції в науці, однак вивчення відбувалось поза межами політичного дискурсу.

У роботах згаданих авторів, як правило, подається загальний огляд процесу проблематизації складних соціальних обставин, звертається увага на так званий «риннок соціальних проблем», який існує у будь-якому демократичному суспільстві. Набагато менше уваги приділяється такому особливому суб'єкту процесу проблематизації як ЗМІ, ще менше звертають увагу на процес конструювання соціальних проблем у політичному дискурсі. На нашу думку, важливо досліджувати процес конструювання соціальних проблем у рамках політичного дискурсу, оскільки саме сфера політичного дискурсу є полем втілення соціально-політичних проектів, які намагаються вирішити соціальні проблеми. Саме це і становить теоретичну необхідність актуалізації обраної проблематики.

Вміст і значення тих, чи інших фактів про соціальну умову в значній мірі залежить від того, в рамках якої дискурсивної системи вони розглядаються [1, с.476]. Основою політики є боротьба за владу, тому спілкування на політичні теми ніколи не буває нейтральним чи об'єктивним, йому притаманна пристрастність та афективність. Тексти новин, хоча й претендують на об'єктивність, але формуються в рамках визначеного фрейму інтерпретації. Як зазначає Е.Шейгал «на відміну від мови науки, предметом якої є об'єктивна реальність, політична мова є зазвичай спонукаючою, вона націлена на здійснення впливу та надихання адресата» [6, с.44-45].

На нашу думку, можна виділити чотири типи конструювання соціальних проблем у політичному дискурсі. Перший тип – це «природне» конструювання соціальних проблем у тому розумінні, що конструювання в даному випадку проходить у напрямку «природного» зростання «знизу вгору», тобто від громадськості до владної верхівки. Відповідно, існуюча соціальна умова трактується як соціальна проблема спершу лише окремими експертами в даній сфері. Далі відбувається складний процес презентації цієї умови громадськості через засоби масової інформації та лобювання обраного питання владним інституціям. Внаслідок успішного проходження соціальною умовою всіх стадій процесу соціального конструювання (висування вимог (Claimmaking) – медіа залучення (Media Coverage) – публічна реакція (Public Reaction) – політичне вирішення проблеми (Policymaking) – соціальне вирішення проблеми (Social Problem Work) – результати втілення політичного курсу (Policy Outcomes) [8, р. 17-23]), вона набуває статусу соціальної проблеми.

Другий тип – це *обумовлена актуалізація* соціальних проблем суб'єктами політичної діяльності. Маємо на увазі те, що зазначені соціальні умови вже набули статусу соціальних проблем, але окремими політичними діячами трактуються як свого роду їхнє ноу-хау, особливо методи вирішення проблеми. Цей процес помітний у передвиборний період, коли різні політичні

партії чи блоки «озброюються» інформацією про існуючі соціальні проблеми, надаючи їм статусу «пріоритетності» й неодмінно обіцяють їх вирішити. Так, проблема бідності, наприклад, існує не перший рік, але політичні лідери в передвиборний період щоразу пропонують звернути свою увагу на існуючі соціальні умови, коли прийдуть до влади. Досвід свідчить, що після приходу до влади обраних політичних лідерів, ця соціальна проблема втрачає свою «пріоритетність» і переходить в розряд неважливих. Але це ненадовго – лише до наступних виборів, коли обрані соціальні проблеми знову набудуть статусу першочергових.

Третій тип соціального конструювання ми назвали «ключовим питанням», яким політичні керівники хочуть відкрити шлях до електоральної підтримки. Сутність його полягає в тому, що відбувається воно не у вертикальній послідовності – від громадськості до владної верхівки, а в горизонтальній площині – від політика до політика. Громадяни, зрозуміло ж, займають позицію глядачів. Суб'єкти політичної діяльності висувають вимоги стосовно певних соціальних умов. Зазвичай це є «слабке» місце діяльності політичних опонентів або суперечливе, неоднозначне питання. Основним меседжем є те, що від цієї проблеми страждає народ. Особливістю даного типу конструювання соціальних проблем є те, що обрані соціальні умови трактуються як соціальні проблеми не «на замовлення потерпаючої сторони», а виключно в маніпулятивних цілях. Прикладами таких проблем є питання двомовності в Україні, зовнішньої інтеграції тощо.

Четвертий тип конструювання соціальних проблем ми назвали «видовищним», оскільки він неодмінно супроводжується широким інформуванням серед населення. Особливістю цього типу конструювання соціальної проблеми є акцент лише на фінішній точці – на вирішеній проблемі. Цей тип конструювання використовують політичні сили, які або є при владі, або колись були. Яскравим прикладом такого типу конструювання соціальної проблеми є комунікативна стратегія напередодні президентських виборів у 2010 році Блоку Юлії Тимошенко. Комунікативна стратегія блоку полягала в тому, що по всій країні було розвішано білборди із наступними написами: «Знищено газову мафію», «Всупереч кризі пенсії без затримок», «Всупереч кризі зарплати бюджетникам без затримок», «Всупереч кризі відроджено авіабудування», «Допомога на народження дитини - українців стає більше», «Антикризова стратегія для аграріїв - рекордний врожай», «Антикризова стратегія для будівельників - житло будується», «Антикризова стратегія для шахтарів - шахти працюють», «Антикризова стратегія для металургів - заводи працюють», «Створено стратегічний запас зерна - Україна з хлібом».

Соціальні проблеми перед виборами перетворюються в інструмент боротьби за владу. Після перемоги на виборах інтерес до проблеми значно слабшає, проблема взагалі може зникнути з порядку денного.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, у статті було проаналізовано соціальні проблеми в політичному дискурсі з позицій конструювання соціальної проблеми. Цей підхід зосереджується на процесі конструювання соціальних проблем за допомогою комунікативних технологій. Було виділено чотири типи конструювання проблем у політичному дискурсі: «природне» конструювання, обумовлена актуалізація, «ключове питання» та «видовищне» конструювання соціальних проблем. Така типологія дозволяє краще зрозуміти природу явища соціальних проблем та процес їхнього конструювання в політичному дискурсі.

У перспективі як продовження теоретичного дослідження планується дослідження дискурсивних та соціальних практик, пов'язаних з соціальними проблемами за методикою критичного дискурс-аналізу (Н. Феркло), проведення дослідження для порівняння дискурсивних стратегій інтерпретації соціальної проблеми різними суб'єктами політичної діяльності, проведення фокус-групових досліджень з метою виявлення образу соціальних проблем в різних категоріях населення.

Література:

1. Астоянц М.С. Политический дискурс о сиротстве в советский и постсоветский период: социальная интеграция или социальное исключение? Журнал исследований социальной политики. Том 4 №4 - С. 475-500.

2. Джоел Бест. Конструкционистский подход к исследованию социальных проблем// Контексты современности – II: Хрестоматия. 2-е изд., перераб. и доп./ Сост. и ред. С.А.Ерофеев. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001. - С.164-175.
3. Климанська Л.Д. Медіа-імідж соціальної проблеми. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць.-Х.:ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008.-С. 273-280.
4. Спектор М., Китсьюз Дж. Конструирование социальных проблем // Контексты современности – II: Хрестоматия. 2-е изд., перераб. и доп./ Сост. и ред. С.А.Ерофеев. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001.- С.160-163.
5. Уильям Томас и Флориан Знанецкий. Понятие социальной дезорганизации// Контексты современности – II: Хрестоматия. 2-е изд., перераб. и доп./ Сост. и ред. С.А.Ерофеев. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001.- С.134-138.
6. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – М.: ИТДГК «Гнозис».-326 с.
7. Ясавеев И.Г. Социальная проблема в социологическом лексиконе//Социальная реальность. 2006. №66.- С. 101-115.
8. Best J. Social problems/ 2008 W.W.Norton & Company, Inc. - 369 p.
9. Blumer H. Social Problems as Collective Behavior / H.Blumer // Social Problems. -1971. -vol. 18.

